

TAYLORTÓL SZTÁCHÁNOVIG

Irta: SZALAY ISTVÁN (Prága)

Taylor pályafutása tipikus amerikai karrier. Mint egyszerű vas-
esztergályos kezdte, később mérnöke, majd igazgatója, végül tulajdo-
nosa a gyárnak, melyben dolgozott. Nevéhez fűződik a modern technika egyik legfontosabb s legvitatottabb vívmányának: a racionalizálásnak a bevezetése. Taylor alapvető műve, a *Prineiples of the, scientific Management* (A tudományos üzemevezetés alapelvei) azt az észszerűsítési folyamatot indítja be, amit azóta keresztül vittek az egész világon s az ipari termelés intenzitásának óriás mértékű emelkedéséhez s a tőkés rendszer ellenmondásainak hallatlan kiélesedéséhez vezetett.

Röviddel a nagy newyorki tőzsdekrach kitörése előtt testes könyv jelent meg egy francia író tollából az „amerikai gazdasági csodáról”. H. Dubreuil nem a mondán riporterek felületességével száguldott át az Egyesült Államokon, hanem két teljes éven át vándorolt városról-városra, mint vasmunkás egy-két hónapig nagyüzemekben dolgozott s ily módon gyűjtötte össze könyve anyagát. Kutatásainak eredménye pozitív. Könyvében, amelltt, hogy az amerikai gazdasági fejlődés több árnyoldalára rámutat, a legnagyobb elragadtatás hangján számol be a termelés racionálisan megszervezett folyamatáról, a mammuth-üzemek előnyeiről s a munkásság magas életszínvonaláról. A gazdasági válság, melynek elemei már ott bujkáltak azokban a teljes gőzzel dolgozó üzemekben, melyeket Dubreuil alkotó munkájuk szédületes tempójában látott, hamarosan kirobbant és az ezrével leállított gyárak és a munkanélkül nyomorgó ipari munkások serege azokra a belső hibákra és ellenmondásokra mutatott rá, melyek, mint valami érthetetlen átok, semmivé tették az emberi szellem csodálatos alkotásait: a szédítően komplikált gépeket, a racionálisan megszervezett munkafolyamatot s tengődésre ítélték az amerikai munkások millióit. Viszont H. Dubreuil lelkesedésére válaszoltak rövid munkaidejének kollegái is. Egy párisban tanuló amerikai diák, aki éveken keresztül dolgozott a Ford-művek detroit-i telepén, vékony füzetben sorakoztatta fel azokat a tényeket és érveket, melyek a racionalizálással szemben tagadó állásfoglalásra kényszerítették.

Valóban, jóideig úgy látszott, hogy az emberiségnek igen drága árat kell fizetnie a termelés lehetőségeinek azért a hatalmas kiterjesztéséért, amit a racionalizálás jelent. A párisi diák füzete rámutatott a professzionális (betegségek statisztikájának hirtelen emelkedésére; a lélekölően egyhangú s csak egyes izmokat foglalkoztató munka által előidézett testi elsatnyulásra, lelki elnyomorodásra s az emberi természet gyors elhasználódására az öldöklő munkatemipó következtében. A racionalizálás így épp a munka észszerűsítése által még mélyebbre ásta a testi és szellemi munka közti szakadékot, még jobban megfosztotta a termelési folyamat egyes fázisaiban résztvevő munkásokat az egész munkafolyamat áttekintésétől. A technikai fejlődés hívei nem számoltak avval, hogy a munkás idegrendszere hamarabb használódik el, mint az acél, melyből gépeit gyártották és hogy az egyes, kivételesen nagy munkabírású, rendszerint még fiatal és életerős mintamunkások által rekordszerűen elért normát nem lehet mindenkire rákényszeríteni. Ebből a tudatos vagy tudatlan számítási hibából származott az a makacs

harc, mely szinte mindenütt szembeállította egymással a stopperórával, pszichotechnikai és ciklográfiai mérésekkel dolgozó racionalizáló mérnököket s az ilyen racionalizálás ellen az egyéni- és tömegvédekezés minden eszközével tiltakozó munkásokat.

*

A racionalizálás vitájában — melynek tudományos és szépirodalmi megnyilvánulásai könyvtárakra rugnak — új elemeket és érveket vetnek fel a világsajtó hirei. A berlini *Börsenzeitung*, a *Manchester Guardian*, a francia lapok és folyóiratok egyaránt beszámoltak arról a munkaracionizálási mozgalomról, mely Oroszországban legújabbán sztáchánovizmus elnevezés alatt merült fel és fejlődik viharos tempóban. „Egy a Donec-medencében dolgozó fiatal bányász csodálatos kalandon ment keresztül” — írja az *Europe Nouvelle* dec. 7-i számában *André Pierre*. — „Alexej Sztáchánov szédületes gyorsasággal emelkedett fel rövid néhány hét alatt a hirnév magaslataira. Eddig ismeretlen neve egyszerre híressé vált s az orosz sajtó majdnem olyan sokat ír róla, mint a nagy politikai vezérekről. Sztáchánov jelképpé, memzeti ideállá lett; róla nevezték el azt a mozgalmat sztráchanovizmusnak, melytől hamarosan a mezőgazdasági és ipari termelés forradalmasítását várják.”

Sztáchánov a szénbányák produktivitását emelte a megszokott technikai normák fölé. Példája a nehéz és könnyű ipar legkülönbözőbb ágaiban talált követőkre. November közepén már konferenciára gyűltek össze a sztráchanovisták, ahol 3000 delegátus előtt számoltak be a mozgalom kezdeményezői munkájukról, eredményeikről és fejtették ki a kormány tagjai a sztáchánovizmus jelentőségét és feladatait.

Mi a sztáchánovizmus? — Keletkezéséről maga *Sztáchánov* a következőképp számol be:

„Orel vidékén születtem — írja. — Szülőfalum nagyon szegény volt s ezért a legtöbb ember máshová ment dolgozni. Apám és nagyapám bányászok voltak. Rosszul éltünk, olyan kevés földünk volt, hogy a kenyeret is vásárolnunk kellett. Apám is meg én is arról ábrándoztunk, hogy lovat vegyünk és a földünket munkáljuk. De a sors nem engedte meg, se neki, se nekem, hogy parasztok legyünk. Tizenkét éves koromban árván maradtam, három kicsiny testvéremmel, kiket nekem kellett eltartanom. Egy kulák molnár szolgálatába léptem. Reggeltől-estig zsákokat cipeltem és azon felül még gazdám lovait is őriztem. 1922-ben jöttem a bányába. Az volt a számításom, hogy dolgozom, amíg összegyűjtök vagy 400 rubelt, azután megveszem a lovat és a hámat. Földet azt kaptunk eleget. Megmondom őszintén, félttem a bányától mert még eszemben volt nagyapám szavajárása: „a bánya olyan, mint a tömlőc. Az ember otthagyja az erejét s elpusztul, semmiért.” Eleinte a bányában is a lovak őrzését bízták rám. Ehhez értettem; de az aknába csak nem akartam lemenni, bárhog is biztattak a többiek. Milyen furcsának is tűnik számomra most, hogy amikor a bányát mechanizálták, el akartam menni, mert nem volt több őrizni való ló. De Diuka-BOV, aki most a kerület organizátora, rábeszélte, hogy maradjak. Így mentem le a tárnába. Először csákánnyal, később automatikus-kalapáccsal dolgoztam. Beiratkoztam a bányászklubiba, megtanultam irni, olvasni és nekiláttam az újságolvasásnak. A feleségem akkor ezt mondta: „Most már elég, sokkal több pénzed van, mint amennyi egy lóhoz kell.” — de én azt válaszoltam, hogy még maradok, mert jobban meg akarom tanulni a mesterséget. A feleségem beleegyezett.

Ebben az időben jöttem rá, hogy valami hiba van a munkánkban.

Külsőleg minden rendben folyt: lementünk a tárnáiba és csak hat órai munka után jöttünk fel. De az eredmény nem volt valami fényes. Arra is rájöttem, hogy jobb eredményeket is elérhetnénk. Pl. folyton abba kellett hagynom a szénvágást, hogy a gerendákat felrakjam és az ácsolást megerősítem. Ez alatt az idő alatt a kalapács természetesen pihent. A munkanapom fele veszett így el. Átgondoltam a dolgot. Hogyan érhetném el, hogy csak a vágással foglalkozzam? Elhatároztam, hogy új módszert alkalmazok. Be kell vallanom, eleinte még csak nem is reméltem, hogy termelési rekordot érek el. Nagyon nyugtalan voltam. Elmondtam ötletemet feleségemnek, aki azóta megbarátkozott a bányával. Az ötlet tetszett neki és bátorított. Beszéltem néhány kollegámmal is, bár attól féltem, hogy kinevetnek. De ők is rokonszenvvel fogadták gondolatomat.

Sohase felejttem el azt a napot, amikor lementem a bányába, hogy megdöntsem a rekordot. Tudtam, hogy egész bányász közösségünk őszintén kívánja sikeremet. Mikor beléptem a felvonóba az összes kollegák szerencsét kívántak. Kissé meghatottan, de a sikerben bizva mentem le a tárnába. Előbb azonban elmondom, hogyan dolgoztunk addig. A hatórai munkaidőből csak két és fél órát dolgoztam az automatikus kalapáccsal, a többi idő a kifejtett szén eltakarításával és ácsolással telt el. A második váltás ugyanígy dolgozott, a harmadik pedig csak a szén eltakarítását és az ácsolást végezte. A csákányok és az automatikus kalapácsok tehát naponta csak 5-6 órát dolgoztak. Ez volt a rendszer gyenge pontja. A megoldást abban láttam, hogy a munka helyesebb megszervezése által a vágár egész hat órás munkaideje alatt az automatikus kalapáccsal dolgozzék. Ezzel a gondolattal mentem le 1933 augusztus 30-án éjjel 11 órakor a tárnába. Elértem a kitűzött eredményt. Én csak a szén fejtésével foglalkoztam, a többiek viszont csak a szállítással és a gerendázással. Ez a munkamegosztási nagy mértékben emeli a termelést, mert egyrészt a szerszámok állandóan dolgoznak, másrészt minden bányász jobban teljesíti a saját külön feladatát. Már a nevezetes első éjszaka első órájában láttuk, hogy minden jól megy. Bátran vágtam a szenet, egész ellepott a fekete por s a gépek pokoli zajában vígan dolgoztam, mert éreztem, hogy miénk a győzelem. Milyen boldogság is volt ez számomra! Én, az egyszerű bányász új munkamódszert találtam fel! Augusztus 31-én reggel 5 órakor 102 tonna szén kifejtése után jöttem ki a tárnából. Virradt. Kollegáim körülvettek és elhalmoztak szerencsekivánságaikkal... Sokan azt mondták, amikor meghallották, hogy 6 óra alatt 102 tonna szenet bányásztam: „Ez a Sztáchánov biztosan atléta. Óriási ereje kell, hogy legyen!” Dehogy! Az egész a technika és a munkamódszerek kérdése. Már szeptember 3-án Diukánov 115 tonnát, szeptember 5-én pedig Koncédalor 125 tonnát termelt. 10-én napi 175 tonna eredménnyel én újból mindet felülmultam.”

Sztáchánov teljesítménye nem maradt elszigetelt jelenség. A sajtó egyre-másra közölte a legkülönbözőbb üzemek termelési eredményeit. Így — André Pierre már idézett cikke szerint —, a gorkii autómobilgyárban Busszigin 1.115 hengert esztergályozott, a hivatalosan előírt 675 helyett. A Skorochood cipőgyárban Szmétanin egy munkanapon 1820 pár cipőt állított össze, messze túlhaladva a legjobban megszervezett európai cipőgyár, a Bata teljesítményeit. A vicsugai textilüzemekben a két Vinogradova nővér 70 szövőszék helyett 144-et kezel; az archangelszki erdőkitermelésnél Muszinkszki háromszorosára emelte a svéd mechanikus fűrész napi átlagát. Ezeket a példákat a végtelenségig lehetne folytatni. Mi sem természetesebb, hogy — hatalmas teljesítmé-

nyeiknek megfelelően — erősen növekedik a sztáchánovisták keresete. „Az Izvesztia és a Pravda a gyakran közölt fizetési listák által megerősített állítása szerint — írja André Pierre — a sztáchánovista csoportok tagjai havi 1:200—1500—2000 rubelt keresnek, egyes esetekben még többet is.”

*

Az orosz gazdaság legújabb történetében nem új jelenség a tömegalkotó lendületének ilyen spontán megnyilvánulása. Élég ebben az összefüggésben a rohambrigád mozgalom megemlézése. A sztáchánovizmus lényegében azonban azáltal különbözik a rohambrigádoktól, hogy nem az egyén önfeláldozó erőfeszítésén, hanem a szóbanforgó termelési ág egészének racionális megszervezésén s a technikai munkamódszerek tökéletes birtoklásán alapul.

Hatása és jelentősége kiszámíthatatlan. A sztáchánovizmus következtében a jövő évben az orosz ipari termelés máris 25 százalékot emelkedik még az esetben is, ha az ujonnan létesülő ipartelepek termelését figyelmen kívül hagyjuk. Viszont a munkateljesítmény 30 százalékos emelkedését jelenti minden ujonnan létesülő ipartelepen. Az eddigi husz százalékos évi emelkedés tehát jóval megnő, s megnő a mezőgazdasági termelés is. Amint látható, a sztáchánovizmus jóval szélesebb értelmű, mint a racionalizálás nyugati formája. Oroszországban ma naponta kerek kétszáz racionalizálási tervezetet nyújtanak be s pár tucatot meg is valósítanak. A racionalizálás kiterjed iparra és mezőgazdaságra. A racionalizálási folyamat azért gyorsabb, mint nyugaton, mert ott a racionalizálás szükségszerűen csak láncszerűen terjed, először az egyik üzemet, azután, a megzavart konkurencia viszonyok miatt, a másodikat és a harmadikat hatja át s csak lassan csap át más iparágakra is, de csak az esetben, ha nem védik ez elől különös megkötések. De más a Sztáchánov-féle racionalizálás technikai principiuma is. Mig pl. az Egyesült Államokban azoknak a kézmozdulatoknak a számát vették vizsgálat alá, amiket valamely munkás maximális ügyessége mellett véghezvinni képes, addig a sztáchánovizmus első célja úgy megszervezni az üzem *összedolgozását*, hogy a gépek egy pillanatra se szüneteljenek. Sztáchánov pl. nem azt számította ki, hogy hogyan lehetséges a leggyorsabban az automatikus kalapácsról, amivel a szemet a sziklából kivájja áttérnie arra a szerszámra, amivel az ácsolást végzi, hanem inkább azt vizsgálta, hogy az automatikus kalapács miként tartható szakadatlanul üzemben. Ez vezette azután a két munkafolyamat szétválasztására. Mig ő maga az elsőben specializálta magát, addig a másikat átengedte a kollégájának. Ez a módszer a további differenciálásnak s az egyes munkafolyamatok futószalagszerű összefutásának lehetőségét teremtette meg. Az efajta racionalizálás sulypontja tehát a jobb *összedolgozás* s nem a nagyobb munkaintenzitás. A Taylor-féle racionalizálás lényege épp az ellenkező. A taylorista és az arra következő számtalan más racionalizálási módszer rákfenéje a szubjektív tényező elhanyagolása és a racionalizált termelés végrehajtójának: az embernek egyszerű gépelemként való kezelése. Ezért történt, hogy a gyakorlat sohasem felelt meg a még oly pontosan kidolgozott elméleti követeléseknek. A látszólag tudományosan megokolt termelési penzummal az üzemek munkásai állandóan szembeszegezték a kivihetatlenség vétőjét. Másrészt, miután tapasztalatból tudták, hogy ha az akkord rendszerben sikerül is ideiglenesen magasabb keresetet elérniök, a termelés tempójának gyorsítása rövidesen maga után vonja a munkaegységek bérének csökkentését, a saját jólfelfogott érdekükben fékeztek a

termelést. Ezekkel az állandó harcokkal szemben a sztáchánovizmus, mint a hivatalosan megállapított termelési normákat elemi erővel elsőrő spontán mozgalom jelentkezik, amit kétségkívül ösztökél a nagyobb kereset, a bőségesebb élet vágya, de végeredményben mégis csak az új életösszefüggések légkörében lehetséges, ahol tömegjelenséggé válhat a munka örömeinek de Man által a nyugati világ üzemeiben oly' hiában keresett követelése.

Milyen tényező váltotta ki a sztáchánovista mozgalom kirobbanását?

Oroszország az első öt éves terv erőfeszítéseivel megvetette a nehézipar alapjait, óriásüzemeket épített, erőműtelepeket szerelt fel. A legmodernebb gépek mellé viszont a falusi, a modern technikával csak magában az üzemben megismerkedő paraszt került. Hamarosan kitűnt, hogy az ember nevelése nehezebb, mint a gépek megépítése. Ilyen körülmények közt az orosz ipar termelési normái igen alacsony nívón alakultak ki. Az első öt éves terv megkezdése óta azonban hosszú évek teltek el. És már lassan és nehezen, de mégis kialakultak a modern technikát tökéletesen uraló káderek is. A régi technikai normák s a régi keretekbe való lusta beletörődéssel dolgozó emberek így a termelés kifejlődésének akadályozóivá lettek. Néhány évvel ezelőtt a mérnökök, technikusok és üzemvezetők még olyan technikai normákat állapítottak meg, amik a munkások és munkásnők akkori elmaradt szakképzettségének feleltek meg. Ám az azóta eltelt idő alatt az emberek megnőttek és tanultak. Ez a beletanulás tette lehetővé a technikai normák meghaladásának vágyát. Kétségtelenül a sztáchánovisták eredményeit korántsem lehet a most bevezetendő átlagnormáknak tekinteni. De köztük és az ipar átlagteljesítményei között olyan nagy a különbség, hogy az érvényben levő normák jelentős emelése jogosult és szükséges. Ez a termelés hatalmas növekedésén kívül a technológiai tudományok megújulását is jelenti. Hisz máris igen sok termelési eredmény éles ellentmondásban áll a technikusok eddigi, maximálisnak tartott eredményével.

NAPOK EGY TANITÓ ÉLETÉBŐL

Irta: MORVAY GYULA (Tardoskedd)

Ez a nap is csak olyan egyhangúan mult el. Egyre csak olvasok, gondolataimat jegyzem fel. Egyre sötétebbek a napok: most csak azzal kell törődni, hogy elég petróleum legyen, hogy a lámpa jól világítson. Így is: petróleumgőz van a szobában és kánt szürkéség borul az udvarra. Ez is kinez: ilyenkor türelmetlenül várom a világos tavaszt. Amikor pedig tavasz van, olyan gyorsan itt a nyár, majd az ősz, amikor egyre erősebben fog a nap. Ezek a nehéz perceik.

Messze faluból hozzák a hirt, hogy X. középkori és szép paraszt-asszony felakasztotta magát. Meddő asszony volt. Urával rendszeresen élt, de egy idő óta bárkivel összeállt: a gyerek miatt, mert gyereket akart. Csak nem született gyermeke. Valaki azt a tanácsot adta neki, vagy pedig a maga fejétől gondolta, hogy épít egy hatalmas márványkeresztet az egyik földjére. Meghallgattatásban lesz része és gyermeke születik: nem lett gyerek. Egyszer búskomor, egyszer kicsapongó volt: de csak nem született gyerek és nem született kisleány. Családi élete